

ВІДГУК

**офіційного опонента – доктора педагогічних наук, професора Глоби
Олександра Петровича на дисертацію Федоренко Оксани Филімонівни
«Педагогічний супровід молодших школярів зі зниженим слухом в умовах
інклюзивного навчання», що представлена на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук за спеціальністю**

13.00.03 – корекційна педагогіка

Актуальність дисертаційного дослідження Федоренко О. Ф. обумовлена соціально-економічними та соціокультурними процесами, що нині відбуваються в Україні і зумовлюють необхідність суттєвих змін у системі освіти і науки. Напрями перебудови вітчизняної системи спеціальної освіти визначились після ратифікації Україною основних міжнародно-правових документів стосовно осіб з особливими освітніми потребами, у тому числі й порушенням слуху. Визнання Україною міжнародних суспільних стандартів сприяло ухваленню на законодавчому рівні гарантій на доступність освіти та продовжує спонукати до неухильного дотримання демократичних принципів і забезпечення основоположних свобод для цих осіб, зокрема, створивши рівні умови для здобуття ними якісної освіти.

Створення системи загальноосвітніх інклюзивних закладів на теренах України, що є свідченням демократизації українського суспільства в цілому і системи загальної середньої освіти зокрема, актуалізує проблему вироблення гуманістичних та ефективних форм супроводу дітей з порушеннями слуху в умовах інклюзивного навчання.

Певне протиріччя між об'єктивною необхідністю досліджень щодо забезпечення педагогічного супроводу осіб з порушеннями слуху та недостатньою розробленістю цієї проблематики з позицій сучасної спеціальної педагогіки зумовило вибір теми дисертаційної роботи Федоренко Оксани Филімонівни.

Дисертація має чітку структуру та побудована у відповідності до визначених завдань: складається зі вступу, трьох розділів, висновків до

розділів та загальних висновків, списку використаних джерел (232 найменування, з яких 42 іноземних), додатків. Загальний обсяг дисертації становить 230 сторінок. Основний зміст роботи викладено на 170 сторінках. Робота містить 8 таблиць і 16 рисунків на 9 сторінках.

Аналіз основного змісту дисертації дає підстави стверджувати: дисертанткою правильно обрані об'єкт, предмет, мета дослідження, що дало змогу науково й чітко визначити актуальні завдання, виконати їх у повному обсязі, про що свідчать здобуті результати, сформульовані висновки й рекомендації, які поетапно публікувалися у 14 наукових публікаціях: 10 у наукових фахових виданнях України, 4 з яких у наукових фахових виданнях, що включені до наукометричних баз; 1 публікація у науковому фаховому виданні іншої держави; 3 публікації у збірниках матеріалів наукових конференцій. Це свідчить, що результати та основні положення дисертаційного дослідження інтегровані у міжнародний дослідницький простір.

Наукова інтерпретація міждисциплінарного аналізу зарубіжних та вітчизняних психолого-педагогічних досліджень щодо особливостей реалізації інклюзивної форми навчання для школярів з порушеннями слуху, представлена в роботі, є достатньо вичерпною, переконливою та ґрунтується на основі: синергетичного підходу, що вивчає закономірності процесів самоорганізації та системної інтеграції в різноманітних освітніх умовах; соціокультурного підходу в освіті осіб глухих та зі зниженим слухом; положень теорії взаємозв'язку процесів навчання і розвитку; положення про соціальну зумовленість навчання дітей з психофізичними порушеннями, у тому числі зі зниженим слухом, для найповнішого розкриття сутності і специфіки конкретних форм функціонування, виявлення особливостей становлення та розвитку педагогічного супроводу осіб з порушеннями слуху у світовій і вітчизняній педагогічній практиці.

Достовірність наукових результатів дослідження забезпечується не лише належною джерельною та методологічною базою й відповідним вибором методів дослідження, серед яких на теоретичному рівні дисертанткою

застосовувалися: концептуальний аналіз наукової літератури з проблеми дослідження; наукова інтерпретація, порівняння, синтез, теоретичне моделювання; на емпіричному рівні використовувався педагогічний діагностичний комплекс та математично-статистичні критерії.

Констатація наукового дослідження Федоренко Оксани Филімонівни відбувається послідовно: від традиційного обов'язкового аналітичного узагальнення наукових здобутків з визначеної проблематики, стану розробленості проблеми у спеціальній науковій і науково-методичній літературі, оцінки її відповідності потребам сьогодення, до аналітичного узагальнення практики й перспектив творчого використання накопиченого наукового знання та досвіду в контексті розвитку спеціальної педагогіки.

У першому розділі роботи – «Теоретико-методичні основи педагогічного супроводу школярів зі зниженим слухом в умовах інклюзивного навчання» – особливо цінним є те, що на основі проведеного теоретичного аналізу науково-методичної літератури дисертантка відобразила результати дослідження генезису і кращих здобутків світової практики супроводу молодших школярів зі зниженим слухом в інклюзивних умовах навчання з урахуванням сенсорного та соціокультурного критеріїв. Вагомим внеском здобувачки є виокремлення в дисертації особливостей розбудови вітчизняної системи супроводу таких учнів та її порівняння із зарубіжними аналогами. Це дало змогу Федоренко О. Ф. обґрунтувати доцільність імплементації надбань вітчизняної спеціальної педагогіки й зарубіжної педагогічної науки у процес навчання молодших школярів зі зниженим слухом в інклюзивних умовах навчання з урахуванням їхніх особливих освітніх потреб для забезпечення ефективного педагогічного супроводу.

Заслугує позитивної оцінки тлумачення дисертанткою педагогічного супроводу як специфічного виду педагогічної діяльності, що передбачає виявлення особливих освітніх потреб молодших школярів зі зниженим слухом і їх забезпечення у процесі навчання в інклюзивних умовах.

Враховуючи недостатню розробленість наукових і методичних аспектів педагогічного супроводу щодо забезпечення особливих освітніх потреб учнів зі зниженим слухом молодшої ланки, спираючись на концептуальні засади інклюзивної форми навчання, зокрема щодо забезпечення якісної освіти в загальноосвітніх закладах відповідно до особливих освітніх потреб кожної дитини, основні положення вітчизняної сурдопедагогічної науки та соціокультурний підхід в освіті глухих осіб та осіб зі зниженим слухом, не викликає сумнівів, що вагомим науковим внеском Федоренко О. Ф. є визначення особливих освітніх потреб молодших школярів зі зниженим слухом (слухова, мовна і мовленнєва, соціокультурна, соціоінтегративна, загальнонавчальна), а також специфічних чинників, що їх зумовлюють. Забезпечення визначених дисертанткою освітніх потреб молодших школярів зі зниженим слухом є рушієм навчальної і соціальної активності цих школярів, що стає передумовою для опанування ними змісту освіти, формування у них активної позиції у навчанні та набутті соціальної компетентності й життєвого досвіду.

Вартим уваги, зважаючи на виявлену багатогранність і складність формалізації, у науковій праці Федоренко О. Ф. є теоретичне моделювання педагогічного супроводу молодших школярів зі зниженим слухом в умовах інклюзивного навчання (підрозділ 1.3). Це свідчить про те, що Оксана Филімонівна ознайоmlена з науковими напрацюваннями провідних вітчизняних і зарубіжних фахівців із проблеми дослідження, які відображають перспективне бачення педагогічного супроводу цієї категорії учнів на засадах філософського, загальнонаукового, підходів до навчання та виховання осіб з особливими освітніми потребами у контексті сучасної методології.

Особливу практичну значущість має обґрунтування у другому розділі діагностичного комплексу, спрямованого на виявлення стану педагогічного супроводу шляхом вивчення: соціонавчальної інтегрованості молодших школярів зі зниженим слухом як показника стану забезпеченості їхніх особливих освітніх потреб в умовах інклюзивного навчання; особливостей

здійснення педагогічного супроводу молодших школярів зі зниженим слухом на кожному з етапів цього процесу. На особливу увагу заслуговують розроблені Федоренко О. Ф. карти спостереження; протоколи аналізу індивідуальної програми розвитку учнів зі зниженим слухом, аналізу поурочних планів; анкета для педагогів. Розроблений інструментарій може використовуватися іншими дослідниками для конкретизації цілей наукових пошуків; визначення оптимальних шляхів педагогічного супроводу інших категорій поліморфного контингенту інклюзивних закладів (зокрема у віковій динаміці), а також педагогами для ефективної організації педагогічного супроводу молодших школярів зі зниженим слухом та удосконалення власної педагогічної діяльності.

Слід також відзначити, що на основі комплексного якісного й кількісного аналізу Оксана Филімонівна виявила особливості педагогічного супроводу молодших школярів зі зниженим слухом в інклюзивних умовах на сучасному етапі. Відповідно до прийнятого в дослідженні тлумачення сутності педагогічного супроводу, критерієм для встановлення його ефективності дисертантка обрала оцінювання стану задоволення особливих освітніх потреб у молодших школярів зі зниженим слухом; відповідно показником забезпечення таких особливих освітніх потреб є соціонавчальна інтегрованість, що проявляється в активності учнів установлювати та підтримувати міжособистісну взаємодію з суб'єктами навчального процесу як під час уроку, так і поза навчальною діяльністю (підрозділи 2.2; 2.3). Зміст дисертаційної роботи поглиблюється завдяки наведеним таблицям, рисункам і додаткам, що візуалізують здобуті у процесі дослідження дані та демонструють їхню динаміку.

Концентрація результатів наукових пошуків дисертантки знайшла відображення у третьому розділі – «Технологія педагогічного супроводу молодших школярів зі зниженим слухом в умовах інклюзивного навчання» – у процесі визначення та обґрунтування організаційно-педагогічних умов педагогічного супроводу молодших школярів зі зниженим слухом (підрозділ

3.1) та технології педагогічного супроводу цієї категорії учнів (підрозділ 3.2). Технологію педагогічного супроводу дисертантка презентує як сукупність прийомів і засобів, спрямованих на ефективну організацію педагогічної діяльності на кожному з визначених етапів педагогічного супроводу, відповідно до розробленої теоретичної моделі (підрозділ 1.3) на оцінювальному, планувальному, практичному контрольно-рефлексивному етапах. Заслужують на схвалення запропоновані прийоми та засоби з урахування сучасних методологічних орієнтирів: особистісно-орієнтованого навчання, міждисциплінарного підходу, співпраці фахівців, подолання соціального та культурного відчуження. У цьому контексті привертають увагу висвітлені дисертанткою особливості застосування диференційованого та спільного викладання, соціокультурна анімація під час супроводу молодших школярів зі зниженим слухом. Практичне втілення технології здійснювалося під час інтенсивного педагогічного навчання та функціональної підтримки педагогів.

Порівняльний аналіз результатів констатувального і контрольного зрізів підтвердив ефективність визначених організаційно-педагогічних умов, а відтак і розробленої технології педагогічного супроводу молодших школярів зі зниженим слухом в умовах інклюзивних навчання, про що свідчать якісні й кількісні зміни виявлені Федоренко О.Ф. на кожному з етапів супроводу (підрозділ 3.3).

Викладений у рукописі дисертації матеріал свідчить про високий рівень наукової і практичної компетентності її автора, володіння методиками педагогічного дослідження і творчого розв'язання основних завдань. Заслужує позитивної оцінки логічність викладу змісту дисертаційного дослідження Федоренко Оксани Филімонівни, його завершеність, ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації.

Матеріали дисертації повною мірою висвітлені у наукових працях і статтях, використані при розробленні навчально-методичних посібників (у співавторстві) для фахівців та батьків; під час проведення навчально-

методичних семінарів та поглибленого навчально-практичного тренінгу для команд закладів освіти у рамках реалізації проекту «Розвиваємо інклюзивну освіту разом: партнерство загальноосвітнього та спеціального навчальних закладів», що впроваджується Всеукраїнським фондом «Крок за кроком», за підтримки Інституту Відкритого Суспільства.

Результати проведеного дослідження дають підставу вважати, що визначені завдання реалізовано, мета досягнута, сукупність отриманих наукових положень має вагоме значення для забезпечення педагогічного супроводу молодших школярів зі зниженим слухом в умовах інклюзивного навчання.

Проведене дослідження, природно, не позбавлене деяких недоліків. Тому, відзначаючи високий науковий рівень кандидатської дисертації Федоренко О.Ф., хочемо висловити деякі зауваження, побажання, які виникли в процесі опрацювання матеріалу роботи:

1. В дисертаційному дослідженні педагогічний супровід молодших школярів зі зниженим слухом тлумачиться як вид педагогічної діяльності, що передбачає виявлення та забезпечення особливих освітніх потреб таких дітей в умовах інклюзивного навчання. Водночас, у висновках до II розділу й у III розділі йдеться про специфічну педагогічну діяльність вчителів та їхніх асистентів щодо здійснення педагогічного супроводу.

2. У дисертації обґрунтовано, що результатом педагогічного супроводу молодших школярів зі зниженим слухом в умовах інклюзивного навчання є досягнення соціонавчальної інтегрованості. Але в роботі не досить чіткими є позиції стосовно проявів саме навчальної інтегрованості дітей. Запропонований діагностично-педагогічний інструментарій не спрямовано на вивчення власне результатів процесу навчання таких учнів, у тому числі оцінювання рівня здобутих знань з навчальних дисциплін.

3. Додаток Е дисертації присвячено аналізу базових сценаріїв занять за програмою «Педагогічний супровід молодших школярів зі зниженим слухом в умовах інклюзивного навчання», який дає змогу виявити певний

алгоритм оволодіння модулями та опанування змістом розробленої програми інтенсивного педагогічного навчання, що, на наш погляд, доречно було б висвітлити у підрозділі 3.2. третього розділу роботи та в авторефераті.

4. В третьому розділі (підрозділ 3.2) до розробленої здобувачкою технології педагогічного супроводу молодших школярів зі зниженим слухом доцільно було б розробити візуальну модель, оскільки в описовому вигляді дещо складно прослідкувати зв'язок компонентів цієї технології.

5. Багатий експериментальний матеріал і його аналіз, що широко представлені в дисертації, в авторефераті, на жаль, висвітлено досить стисло.

Висловлені зауваження не знижують теоретичної та практичної значущості виконаної роботи і мають рекомендаційний характер для подальшої роботи дисертантки. Вважаємо, що представлена дисертація «Педагогічний супровід молодших школярів зі зниженим слухом в умовах інклюзивного навчання» є завершеною самостійною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати. Дисертаційне дослідження відповідає вимогам пп. 11, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань» щодо кандидатських дисертацій, а її автор – Федоренко Оксана Филімонівна заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.03 – корекційна педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук,

професор кафедри ортопедагогіки та реабілітології

Інституту корекційної педагогіки та психології

Національного педагогічного університету

імені М.П. Драгоманова

О. П. Глоба